

Крило синього вітру

Євген Гуцало

Пам'ять наша — глибокий колодязь.

Пригадайте, як у дитинстві, що тепер здається далеким, напівзабутим мевом, дивились у його темну й холодну далечінь, дивилися зосереджено, не кліпаючи, й бачили ген-ген унизу клопоть блакитного неба, що сяяло стриманим, відображеним світлом. І чим довше, чим пильніше вбирали в себе той блиск, що ллявся у ваші очі з далекого колодязного кружка води, тим бездоннішим здавався колодязь, і вже ваш погляд летів каменем униз і ледве чи міг сягнути видимого там неба, яке ввижалося дном.

Пригадайте, як, піддавшись спокусі, брали галузку, чи листок, чи вишневий камінчик, кидали вниз і пильно стежили, як летить, як наближається до поверхні; ви жили передчуттям тієї одміни, що мала статись на дні колодязя, а потім і несподіванкою тієї одміни — як розбивалась, руйнувалась поверхня води і як ще нижче, начебто на самісінькому дні колодязя, руйнувався і гинув клопоть ясного неба... Все це здавалось прекрасною катастрофою, і ви з солодким тремтінням у грудях очікували на мить, коли вода поволеньки встоїться, як згодом далеко внизу, під поверхнею, означиться небо, видаватиметься вам колодязним дном.

Та знову народиться небо на дні колодязя, знову засяє, знову пробудить найхимерніші ілюзії — й ви знову піддастесь їхній магії, зворушенню, навіяному ними...

Перехилившись через теплі від сонця дерев'яні цямрини — цямрини днів, місяців і років — і зазираючи в глибокий колодязь часу, що так збудливо пахне вогким деревом, прохолодою води, мохом, у дзвінкій далечині колодязя, там, на блакитному тлі затонулого неба бачу своє дитинство. Цікаво приглядаюсь до нього, й тепер, далеке, воно викликає в мені дивне відчуття радості і втіхи, та ще водночас і щасливого здивування. Лину поглядом на самісіньке дно, мене вабить скупий блиск затонулого неба, я не можу відірвати погляду, бо здається, що ось-ось удасться розгадати немислимо важливу таємницю, яку не пощастило розгадати тоді, в дитинстві, і яка потім завжди непокоїла, переслідувала мене. Ось-ось, здається, напруженим своїм поглядом угляджу золоте перо з крила своєї таємниці, та в цей час із-під мого ліктя з дерев'яної цямрини зривається трісочка, летить, перевертаючись, донизу, й душа моя зненацька в'яне, як весняна розсада від морозу, бо трісочка ось-ось упаде... вже й упала на срібло води, розбила тишу й загадкове мовчання, зруйнувала небо, сплюндрувала розгадку таємниці — ту розгадку, що так зворушливо народжувалась у моєму естві, цвіла холодною, пахучою квіткою, і серед її пелюсток, певне, уже починав зріти приступний для осягання розумом смисл...

Вітер дмухає прямо в очі, немов хоче загасити мій погляд, вогонь моїх очей. То збоку підкрадається хитрою ласочкою, дме та дме; на якусь мить угамується і, прокотивши світло-зелену хвилю по траві, вляжеться, підігнувши пухкого хвоста, й

лише зрідка вдарить тим довгим хвостом по споришеві, по клумбі, і, набравшись одваги, знову кидається вперед і віє прямісінько в очі, аж вії мої тремтять і здригаються, ось-ось мій погляд погасне, мов огонь золотого багаття, бо так і хочеться заплющитись, та я все-таки не скліпну, не змигну, вітер не погасить мого зору.

Я боюся заплющитись, бо чогось узяв собі в голову, що все довкола мене живе доти, поки я бачу його. Взяв у голову, що варто заплющитись — бодай на найкоротшу мить, на таку, як спалах блискавки! — і все довкола пропаде назавжди, наче й не було ніколи. Пропаде хата, в якій ми живемо, широке зелене подвір'я, білі, чорні та рябі кури, що сокорять коло хліва, й півень, що стоїть коло них із розпушеним золотистим хвостом; пропаде великий старий садок за хлівом, а в садку ж улітку визріває така духмяна, солодка малина; пропаде все наше село, дороги, вулиці, великий став, дядько Ка-лістрат зі своєю лівою дерев'яною ногою; пропаде тоді баба Ликора, що живе в сусідньому селі, а разом з нею і всі її казки; пропаде безмежне синє небо, що нап'ялось угорі, зникне сонце. Єдине, що залишиться, це, мабуть, вітер.

І мені так жаль усього білого світу, й своєї хати жаль, і веселого півня, і безногого дядька Калістрата, і кожної зеленої травинки жаль, що я вперто не заплющуюсь, уперто дивлюсь проти вітру, намагаюся не скліпнути, бо тоді...

Та скоро очі мої стомлюються, сильний подув вітру таки гасить погляд, і якийсь мент я сиджу засліплений, страшно розплющитись і подивитись довкола. В мені гусне холодок, тіло проймається пронизливою тривогою... Зненацька до слуху долинає заливчастий, сповнений іскристого запалу спів півня — і я, здивований, спершу ледь-ледь розплющую одне око, сліпуче біле світло підбадьорює мене, я вже дивлюсь на обое очей і радію, що світ насправді не пропав, хоч я й заплющувався, що трава на обійсті зеленіє начебто ще яскравіше, ніж недавно, а небо синіє ще безмежніше; й мені щасливо думається про те, що, мабуть, нічого лихого не сталося ні з безногим дядьком Калістратом, ні з бабою Ликорою.

От, може, її казки?.. Та ні, й казки бабині позоставались живі, й, певно, тепер вони ще таємничіші та цікавіші.

І я перестаю боятись вітру. Хай собі припадає до мого чола тугими губами, хай торкається моїх щік теплими долонями. Хай собі, мов великий собака, молотить довгим хвостом по траві, по стрісі на хліві, по верхівках яблунь та тополь уздовж дороги — мені не страшно. І я не боюся заплющувати очі, бо вже добре знаю, що світ цей не пропадає і тоді, коли я не дивлюсь на нього, що світ цей залишається такий самий чудовий і незмінний.

От хіба що казки, закрадається мені в душу сумнів... Та ні! Й казки застаються прекрасні!

А небо чисте, по-молодому усміхтене. Воно синіє так, наче там висіяно море волошок, і фіалок, і півників, і ще всячину квітів, що не в'януть, хоч би яка спека, що не схиляють головок у жалобі, хоч би яке сонце смажило.

Мабуть, тому вподобав дивитись на небо, що з-поміж усіх кольорів найдужче люблю синій. Він мені скрізь увижається, й коли я бачу щось синє — чи квітку, чи очі, чи

дівоче плаття, чи просто чую слово "синій", — ураз мені стає добре, я щасливий і душа моя сміється і грає так, як грають проти сонця збиті на ставу бризки води.

Іноді все в цьому світі уявляється мені синім... Ото начебто ростуть сині тополі над синьою дорогою, їдуть сині вози, запряжені синіми кіньми, перепадають сині дощі. І як було б цікаво, якби раптом посеред зими випав на наше село синій сніг, синя завірюха захурделила-зарего-тала!

Але чомусь не можу уявити, щоб молоко нашої корови Лиски було синє. Ще можу припустити, що Лиска наша геть уся посиніла й великі очі її стали сині, а от молоко залишається для мене білим, хоч як я силкуюсь побачити його синім. І чомусь так само сметана для мене біліє, і сир, і вареники з сиром. Якби стали іншими — й не їв би!

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово "зелений", постає переді мною все зелене, і я вже чомусь не сумніваюсь, що й саме це слово зеленого кольору. Вимовляю слово "мама" — і ввижається мені добра її усмішка, каре, іскристе мерехтіння в очах, ласкаве звучання голосу. Жоден колір, мабуть, не пов'язується з її образом, тільки здається, наче сяє чимось золотистим від очей, вишневим од губ, яблуками-антонівками від рук — і за всім цим щемко постає слово "рідна", яке, здається, зовсім позбавлене кольору, а тільки дороге воно, ніжне, хвилююче, мов усі кольори, взяті разом.

А слово "осінь" — жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. Спершу вони світяться поміж листям молодесеньким жовтавим полум'ям, потім починають потроху падати на землю, згодом усе частіше, все рясніше... й одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недогоріле листя.

Слово "осінь" туге й жовте, наче віск.

Слово "пролісок" — бліде, й од нього пахне сніжком, який починає танути, й весняною землею, й торішнім перепрілим листям. Слово "зозуля" ніжно-зелене, мов пух на вербах, бо коли зозуля починала співати в цьому році, зелень на деревах була молода й свіжа, а вербовий цвіт опадав на воду, й здавалось, що вода зацвіла ніжним смарагдовим пушком.

Пролетіла над подвір'ям ворона, понесла в дзьобі галузку, а я подумав, що вона понесла своє чорне слово. Бо слово "ворона" — чорне, як і слово "земля".

От цікаво — а ворона знає, що звати її вороною? А собаки знають, що вони собаки? А вівці, а воли, а коні? А наша корова Лиска знає, що її звати Лискою?

Тополі кидають на дорогу довгі тіні, від берестів тіні коротші, а від акацій зовсім куці. Тіні від різних дерев не схожі між собою, холодок у них не однаковий, і пахнуть по-своєму. Бо в тополиної тіні запах студений і наче гіркуватий, а від акацієвої тіні начебто віє задушливими дурманними солодощами.

Школа дивиться відчиненими — розплющеними — вікнами, за школою старий парк, у якому ростуть берести й граби, а за парком уже й сільська околиця, уже й поле. Тонкі стебла молодого жита хвилюються, мов вода; зелені хвилі перебігають одна за одною, й за зеленим гребенем, наздоганяючи, котиться сивий сплеск, при-мерхле, сиве сяяння, начебто вигойдуються пустотливе сонячне проміння на житніх хвилях, вигойдуються по

всьому полю, скільки сягає мій погляд.

Звідки дме вітер, як він летить?

Стою, дивлюсь над житом у далину — ген у небі, поміж інших білястих хмар, синіє довга хмара, що схожа на велике крило, навіть пера можна помітити на ньому. Кілька довгих пер із білим пушком, що завиваються. А саме крило схоже на гусяче — таким крилом наша мама підмітає замість віника на припічку, в ковбашці, на лежанці. Те гусяче крило вже зовсім стареньке й легке; коли береш його до рук, воно немов саме мете, немов саме ширяє — мабуть, у ньому не назавжди вмерло давнє гусяче бажання літати в повітрі.

Ясною зеленою повіддю розіллялось жито, й здається, наче світ увесь затопило воно, й по всій неозорій землі котяться хвилі, а зверху по них вигойдується та хлюпочеться сонячне проміння; та ще по всьому безмежжю дме, віє, шугає вітер. Звідки в нього береться сила для невпинного, стрімкого польоту? І я починаю думати, що, мабуть, довгаста хмара вгорі, яка схожа на крило, є насправді крилом вітру, що помагає йому в польоті. А другого крила то й не видно, деь воно сховалося за обрієм, бо вітер великий-превеликий, деь те друге невидиме крило простерлось над іншим полем і над іншим селом.

От би побачити друге крило! І, скорившись мимовільному бажанню, звертаю праворуч, біжу по сірій стежці, вже ген-ген відбіг од села, а другого крила як не було, так і нема... Це ж великий вітер, думається мені, це ж, мабуть, безмежний світ, коли друге крило вітру загубилось так далеко, що не дійдеш до нього й не добіжиш! І я, відчуваючи жаль у грудях, зупиняюся, сумно дивлюсь у далечінь, повиту легким, білястим серпанком.

А може, сісти на стежці, перечекати, поки перше крило перелетить за обрій, поки з'явиться друге? Сідаю на теплу стежку, чекаю. Ось уже перше, темно-синє, дуже, пропливає наді мною, помагаючи вітрові летіти й шугати. Чи скоро з'явиться друге?

Хтось зупиняється в мене за спиною, і я раптово обертаюсь. Коло мене, усміхаючись, стоїть босонога тітка Олена, про яку я знаю, що живе вона неподалік од нас коло яру і в неї на хаті бусли звили гніздо. Тітка Олена вродлива, в неї веселі чорні очі, а на щоках завжди тремтять усміхнені ямочки. Скільки я потайки натискував собі пальцями на щоки, щоб і в мене з'явилися такі ямочки, та поки що не вдалося!

— Ти чого тут сидиш? — питає тітка Олена й турботливо згинається наді мною. — Може, загубився?

— Та... — одказую й ховаю очі, боячись, що по очах тітка Олена зуміє прочитати всю правду.

— Ти сам? — допитується тітка Олена і, звівшись, пильно оглядає довколишнє жито.

— Та... — мимрить мій язик, а очі пасуться по стежці.

— Може, шукаєш щось?

— Та шукаю, — кажу. А сам думаю: "Тільки б не спитала, що саме шукаю!"

— Що ж ти загубив? — цікавиться тітка Олена й починає дивитися собі під ноги,

наче й справді сподівається знайти щось.

А я ж не можу зізнатись, що сиджу на стежці та й очікую, коли в небі з'явиться друге крило, щоб нарешті зрозуміти, як то вітер літає по світах...

Тітка, понишпоривши поглядом по стежці, підозріливо дивиться на мене, і ямочки на її щоках здаються вже не такі ласкаві.

— Ой, розкажу матері! — докірливо похитуючи головою, каже тітка. — То вона допоможе тобі шукати пропажу, ще й як!

Тітка Олена йде собі своєю дорогою, біла хустка на її голові ще біліша від яскравого сонця. Зводжу похапливо погляд до неба — немає там ні одного крила, ні другого. Мабуть, уже обоє пролетіли, поки я балакав із тіткою. Та й як їм не пролетіти, коли он який вітрисько дме, ніякого впину нема. Й мені стає шкода, що прогавив друге крило синього вітру, що тепер мені вже ніколи не розгадати таємниці цього польоту.

Похнюпившись, іду по стежці, а мені в руки б'ються пружкі хвилі молодого жита, і збудливим холодком віє од них, і так тривожно-тривожно на душі, наче ось зараз вони можуть підхопити й понести... лиш варто розставити руки врізнобіч.

Іду й боюся розставити руки, хоч дуже кор-
тить, кортить стрімко поплисти по
хвилях молодого жита, але ж ніхто тоді й не
побачить, де я подівся. Навіть тітка Олена не
побачить, бо вже далеко ледь-ледь біліє її ху-
стина, мов легка пелюстка.

Я таки не витримую, спиняюсь і кричу їй навздогін.

— Тітко! — кричу. — Станьте, бо й не побачите, як я летітиму!

Мабуть, не чує — біла пелюстка ледь-ледь мріє. І мені стає щиро жаль тітку Олену, котра не побачить чуда — як я, розставивши руки, лечу птахою над житами, як несе мене все хутчіше й хутчіше. Так жаль тітку Олену, що я передумую розставляти руки й летіти за вітром у білий світ. Хай, гірко думається мені, іншого разу.

І почуваюсь так, наче й правду сказав тітці Олені, здається, загубив щось на польовій стежці, тільки ніяк не пригадаю, що саме.

Трохи пройти сільською околицею, проминути зарослу листатою ожиною балочку — й починається рівний луг, що тягнеться до ставу. Від городів зеленіють верби, їхнє м'яке та тонке гілля хвилюється на вітрі; то заспокоються на якийсь мент, наберуть статечності, лагідні стоять, а то враз шарпнулися в один бік, у другий, зігнулися, випросталися, знову зігнулись, наче ось-ось кинуться навітіача, та в останню хвилю передумали, щоб знову стояти на одному місці, тремтіти й лякатись.

Дивні верби! В кожній, мабуть, душа страхополоха, бо чого б так боятись вітру!

Луг стелеться рівно, мов тканина з зеленого шовку скатертина, й на ній повишивано білі, жовті та червоні квіти. Росте їх рясно, яка на довшій ніжці, яка на коротшій, де зібрались маленьким гурточком, а де й великою черідкою. Де-не-де стримлять довгоногі будяки з пухнастими фіолетовими квітками.

А віддалік, коло самої води, походжають чорногузи. Походжають серед низької

лепешки, ловлять жаб на мілкому. Ноги в чорногузів шпичкуваті, тонкі, переставляють вони їх проворно, різкувато, а потім раптово довга шия витягується донизу — і вже скоро задерто чорного дзьоба догори, шия здригається так, наче піймана жаба сама скаче по шиї у воло чорногузові.

Птахи великі, а от не здаються важкими. Може, тому, що на тоненьких довгих ніжках? Чи тому, що в них довгі шиї й вони рухають ними так, наче весь час приглядаються до чогось пильно? А як гарно вони ходять поміж лепешки! Переставляють лапи обачно, ніби кожного разу вибирають якнайкращу місцинку. А потім замре один чи другий, стоїть, стежить за чимось, і в голову тобі закрадається думка, що, мабуть, то він на тебе так дивиться, чудуючись.

А злітають чорногузи важко, не так, як голуби чи горобці. Ось один розганяється по мілкому, розпускає крила, вже й злетів, летить прямо наді мною, і я чую, як його крила гостро розрізають повітря і як воно наче сичить, наче сапає від тих дужих помахів... Ось чорногуз уже вгорі, повертає назад, робить коло над ставом, наче запрошує з собою в політ решту своїх побратимів, ось злітає ще вище й немов завмирає на якийсь мент непорушно, майже не ворущаючи крильми, лише ледь-ледь змахуючи, а потім раз махнув, удруге — і вже ген-ген одле-тів за вітром, наче понесла невидима чарівна сила.

Чомусь найбільше подобається, як чорногузи ширяють у повітрі. Міг би, здається, годинами стежити, як вони плавно плывуть, підібгавши та відставивши назад червоні лапки. А то, буває, зберуться до купи, затіють таке швидке шугання, таке захопливе ширяння, так вони вже зринають догори, так пірнають донизу, що дух захоплює і ввижається, наче туге лопотіння їхніх крил віє в душу збудливим холодком, і хочеться сміятись, і хочеться бігати по землі, бо груди роздимаються від несподіваної радості.

Наближаюсь до чорногузів, що ходять по мілкому. Висока трава хлюпочеться навколо мене, молоденьке волоття лоскітливо торкається щік, лугові ромашки сміються так, наче зустріли рідного... Ось один чорногуз подивився на мене і, задерши дзьоба, хутенько чи то перебігає, чи то перескакує на безпечніше місце. А решта й не дивляться в мій бік, граційно переступають тонкими ногами поміж лепехи та осоки, вишуковують здобич. Під ногами вже хлюпочеться вода, я кидаюся вперед, щось кричу войовниче, та в глибині душі здається, що чорногузи, мабуть, не злякаються мене, бо дуже вони великі, поважні й пихаті. Але, на мою превелику радість, вони один за одним важко злітають догори і, далеко вперед повитягавши тонкі шиї, вже летять. Але чомусь не зринають догори, а низько перелітають над ставом і зникають за вербами на протилежному березі.

Мені стає шкода, що розлякав їх, і легесенький смуток пронизує мою істоту. А може, повернуться знову? Бо на лугах найулюбленіше їхнє місце, тут вони іноді збираються чималим гуртом,— чи жаб половити, чи просто так походити поміж лепешки й рогози.

Не повертаються назад. І наче вітер потихшав, не так дме — може, вони з собою забрали й вітер?

Ох і чорногузи, ох і хитрі! Я, йдучи на сухе, починаю зривати тонкі косиці трави й підкидати вгору. Рву й підкидаю, рву й підкидаю, бо знаю, що саме так можна знову накликати вітер. Та чомусь вітер не скоряється тому моєму ворожінню, вже дме ледь-ледь, а то й зовсім перестає, наче охляв. Наче охляв і преспокійно собі лягає відпочити на лузі, що й трава під ним не сколихнеться, чи на воді, що поверхня береться дрібненькими хвилями, начебто вода побоюється дотику вітру, тремтить, здригається.

Тихо. Й сонце весело сміється з мене, сяючи широкою, сліпучою усмішкою.

Знову сільська околиця, знову молоде жито. Тільки тепер воно віє не студеним духом, не свіжим холодком дихає на мене, а пахучим теплом. Вже не біжать хвилі, вже не вигойдують-ся на їхніх шумливих гребенях шовкове проміння — кожне стебельце немов тримає на собі чутливий спокій, на кожному листочку немов дрімає мир.

І чутно жайворонків.

Ось один калатає у свій срібний дзвоник, швиденько так калатає, похапливо; спиниться на якусь мить перепочити, передихне — і знову співає солодко, щасливо, аж заходиться. Прислухаєшся — оддалік ще один жайворонок співає, тільки вже тихіше, ген збоку — інший то обізветься, то вмовкне, а то сипоне такими переливами, що тільки й слухав би його, тільки й дивувався б із його хисту.

Спів жайворонків такий ясний, такий прозорий, що здається, наче й не пташки позависа-ли в просторі поміж небом і землею, що сам вільний польовий простір співав, що звучать дивовижні разки сонячного намиста, натягнуті від стебел молодого жита до небесних високос-тей. Жайворонки просто дзьобиками та крильми торкаються лунких намистин, і вони передзвонюють мелодійними сонячними голосами, звучать то голосніше, то тихіше, то зовсім умовкають, а потім озиваються з новою силою, ще натхненніше, ще запальніше.

Затаївши дихання, йду стежечкою, вбираю в себе радісну, весняну пісню поля, а воно ж ніде не вмовкає. Скільки йду — стільки й співає жайворонковими голосами, радується, тішиться, торжествує, і мені теж передається його віта.

Ген-ген угорі тріпоче крильцятами сіра грудочка. Тріпоче так, наче страждає, наче мучиться. Ніби хоче здертись по ливочці сонячного променя вгору, та не вдається. Чому не вдається? Може, занадто важку пісню взяло собі на крильцята — і не в змозі разом із нею злетіти в небесну блакить? Хоче злетіти — й не може? Чому ж тоді не облишить швидкої, буйної пісеньки, щоб стати легкою й вільною птахою?

Співають жайворонки. Сіється донизу кристаль їхніх пісень, і зелені стебла жита тягнуться догори так, наче прагнуть напитись не тільки сонячного проміння, а й закропитись живлющими жайворонковими піснями.

Влітку жито виросте, доспе, налеться колосом, і в тугому зерні житиме пам'ять про весну, про те, як у ясному повітрі бриніли разки намиста, порозвішувані непримітними пташками. Й тоді, коли їстиму житній хліб, чи заспіває він мені зненацька жайворонковими піснями?..

Добре було б, якби отакий співучий разок намиста впав із неба на землю, прямо мені під ноги. Підняти б його, перемацати б поглядом, почепити б собі на груди — живу

жайворонкову пісню на груди!

Зелене безгоміння в полі, на обрії завмерла не хмара, а кінь із вершником, що тримає перед собою голубого списа. Той спис тонкий і довгий, на кінчику білястий, наче зачепилася за нього біла кульбабка. Вершник нахилив голову в шоломі, наче задумався, наче прислухається.

Мабуть, і він зачарований співом жайворонків

Пам'ять наша — глибокий чарівний колодязь, на дні якого затонуло синє небо. Ось я перехиляюся через цямрини, що пахнуть вогким деревом, пильно вдивляюся вниз, а з самісінької глибини колодязя, з його немислимо далекого дна, так само проглядається моє дитинство, й ми дивимося одне одному в очі, мовчимо, ніби в своєму мовчанні теж хочемо зрозуміти якусь загадку, проникнути в таємницю...

Й іноді здається, що таки бачив колись одне й друге крило синього вітру, бачив, як вітер помагав собі тими крильми летіти над землею. Та ще мариться, що отоді — давно — знайшов був у сонячному полі, серед молодого жита, разок жайворонкової пісні, що намистом погойдувалась на зелених стеблах, знайшов той разок, тримав у руках, щасливо розглядаючи.